

**ПОЛІТИЧНІ МІФИ ТА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ У БОЛГАРІЇ:
СПЕЦИФІЧНА ВЗАЄМОДІЯ**

У статті досліджено феномен політичного міфу, який виник з особливостей людської свідомості та психіки. Він зумовлений обставинами суспільного буття, постійно еволюціонує, набуває специфічних рис: парадоксально поєднує наукову свідомість і містику, міфологізує політичні цінності. Модернізуючись, політична міфологія породжує нові міфи, плюралізм як панацею від усіх соціальних хвороб, демократизм як універсальний принцип організації політичного життя сучасної держави тощо. Політичний міф тісно пов'язаний з людською природою, як соціальний та антропологічний феномен. Автор вважає утопічною думку про те, що його можна позбутися остаточно. Критика політичних міфів, їх спростування супроводжуються утворенням нових міфів, зразків міфологічної свідомості і тісно пов'язані з процесами державотворення на всіх етапах розвитку Болгарії.

Ключові слова: Болгарія, державотворення, феномен політичного міфу, типи політичних міфів, болгарська політична культура, етнічні стереотипи.

Віра Бурдяк. Политические мифы и процессы в Болгарии: специфическое взаимодействие. В статье исследован феномен политического мифа, возникшего из особенностей человеческого сознания и психики. Он обусловлен обстоятельствами общественного бытия, постоянно эволюционирует, приобретает специфические черты: парадоксально сочетает научное сознание и мистику, мифологизирует политические ценности. Модернизируясь, политическая мифология порождает новые мифы, плюрализм как панацею от всех социальных болезней, демократизм как универсальный принцип организации политической жизни современного государства и т.д. Политический миф тесно связан с человеческой природой, как социальный и антропологический феномен. Автор считает утопической мыслью о том, что его можно избавиться окончательно. Критика политических мифов, их опровержение сопровождаются образованием новых мифов, образцов мифологического сознания и тесно связаны с государственными процессами на всех этапах развития Болгарии.

Ключевые слова: Болгария, развитие государства, феномен политического мифа, типы политических мифов, болгарская политическая культура, этнические стереотипы.

Vira Burdiak. Political Myths and Processes of State Formation in Bulgaria: a Specific Interaction.

In this paper the phenomenon of political myth, which arose out of the features of the human mind and psyche. He was due to circumstances of social life, constantly evolving, acquires specific features: paradoxically combines scientific consciousness and mysticism,

mythologizes political values. Upgrading, political mythology creates new myths, pluralism as a panacea for all social ills, democracy as a universal organizing principle of modern political life of the state, etc. Political myth is closely related to human nature, as a social and anthropological phenomenon. The author considers the utopian idea that could be resolved definitively. Criticism of political myths, their denials are accompanied by the formation of new myths, new models of mythological consciousness and is closely intertwined with the processes of state formation in all stages of development in Bulgaria.

Key words: Bulgaria, the formation of the state, the phenomenon of political myth, the types of political myths, Bulgarian political culture, ethnic stereotypes.

Постановка проблеми та актуальність теми. Процес демократичних перетворень у Республіці Болгарія розпочався в кінці 80-х рр., але і сьогодні державотворчі еволюційні зміни в її політиці продовжуються, відбувається поступове реформування політичного життя, впорядковуються політичні структури. Для розуміння важливості, ці явища необхідно розглядати у системі політичного процесу, політичних змін і політичного розвитку, враховуючи силу і міць всіх політичних чинників.

Специфіка болгарського державотворчого процесу полягає у свідомому цілеспрямованому характері дії його суб'єктів – індивідів, класів, соціальних груп і націй, а також політичних інститутів, які виражають їх інтереси. Тож об'єктами політичного процесу є політична свідомість, ідеологія, громадська думка, політична культура, в яку складною символічною мовною формою входить політичний міф. Він близький до ритуалу, адже переслідує ті ж цілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження цієї проблеми звертається багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Починаючи з часів Платона, і впродовж розвитку людського суспільства, європейські філософи – Ф. Бекон, Е.Б. Кондільяк, Т. Манн, К. Маркс прагнули зрозуміти природу міфу, суть, різновиди, суспільну роль. Т. Манн вважав, що міф – рушійна сила історії. Політологи ХХ ст. продовжили дослідження міфів і вже В. Парето писав, що міф конструює не розум, а певні афекти. Ф. Ніцше, Т. Адорно, А. Адлер, К. Ясперс вважали, що міф, який створюють політики не такий стійкий як стереотипи, що народжуються в масах, як «колективне несвідоме»¹. На певному рівні політичний міф підтримує корпоративна спільнота і він живе до того часу, доки існує ця спільнота єдиновірців. Вчений з США Е. Ліч писав, що «міф (чи вірування) і ритуал – це дві сторони одного явища, два типи символічних тверджень

щодо соціального порядку. Міф – це те, що фіксується за допомогою слів, а ритуал – за допомогою дій»². Дехто визначає міф як драматичне, символічно сконструйоване уявлення реальності, яку люди сприймають на віру. З. Бжезінський вважає, що «міф – це оповідання про історичне минуле нації, яке використовується з метою посилення авторитету існуючого режиму»³.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичні реалії свідчать, що міф слід розглядати як символічний образ політики, її ідеалів. Міф виникає і діє тому, що його підтримує більшість. Це проекція в минуле, чи майбутнє, чи – реальність для тих, хто їх підтримує. У міфи вірять, адже вони допомагають зрозуміти невідоме чи віддалене минуле, сучасність і передбачити майбутнє, подолати суперечності. Політичні міфи мобілізують населення, масово підтримують політичні рішення, поєднують старі напрями політичних дій з новими. Їх структурно створюють так, щоб поєднати розповіді про минуле з усвідомленням і сприйняттям сьогодення. Відомо багато політичних міфів, які поділяють на типи: ідеалістичні й есхатологічні – «химери і кошмари» (Т.Манн). Міфи, які описують злагоджену картину певної ідилії – це химери. Так, політичні міфи-химери «розвинутого» соціалізму – авторитарного режиму з конституційним прикриттям певний час захоплювали людей у Болгарії, активізувати їх дії. Міфи, які оповідають про трагічне протистояння, злу і проникливу волю, неминучу відплату – кошмари. Міфи-кошмари описують світ у маніхейському дусі, персоніфікують «згубну силу», втілюють її в конкретний образ: людини, політичної організації, країни.

Найбільшими за обсягом, національними за змістом, формуючими та спрямовуючими колективну свідомість народу виступають фундаментальні, провідні та головні міфи. Здебільшого вони утопічні за своєю природою. До фундаментальних належать різні версії міфів про походження нації. Найперше – це патріотична версія, яка є, і не одна, в кожного народу. За патріотичною версією болгари повинні пишатися тим, що вони належать до героїчної нації, яка створена завдяки зусиллям князів-патріотів, майже напівбогів. Історія Болгарії овіяна безліччю таких міфів, які розповідають, що вже на початку IX ст. за своїм політичним значенням та культурою країна займала важливе місце у житті європейського південного сходу поряд з Візантією та Каролінгами⁴; про витіснення грецької і введення офіційної слов'янської давньої болгарської мови та зародження слов'янської писемності; про роль у цьому процесі учнів Кирила і Мефодія, які після вигнання з Моравії знайшли тут батьківщину і повну підтримку болгарського княжого двору⁵.

З особливою повагою складені міфи про князя і царя Симеона, амбіційного і культурного володаря X ст., що переймався будівництвом важливого ку-

льтурного вогнища, нової столиці країни – міста Великий Преслав. З пошаною оповідається в міфах про своєрідну модель середньовічної болгарської культури, яка сформувалася при Симеоні – преславську царську бібліотеку, більшу частину якої створили книжники з Симеонового оточення в кінці IX – першій половині X ст.⁶; про значення для становлення і розвитку болгарської нації відомого пам'ятника духовної культури Болгарії в середні віки – Симеонового «Златоструя»⁷. Про склад «Златоструя» дискутують і нині, але встановлено, що ядро відомих редакцій пам'ятки (майже 35 статей) походять від візантійської вибірки з творів Іоанна Златоуста⁸.

Нищівного удару завдало Болгарії у XV ст. османське завоювання, але все ж її багата культурна спадщина, героїчні політичні міфи і в наступні часи підтримували ледь жевріючу духовну самобутність і живили культуру народу в умовах чужоземного ярма. Специфікою історичного розвитку Балкан у XIV-XIX ст., була особлива роль духовенства (духовної інтелігенції) в суспільстві, де не було дворянства і саме тому духовенство, починаючи з XVIII ст. впливало на самосвідомість етносів, які трансформувалися в нації, виконуючи і світські завдання, що, в цілому, не властиве церкві⁹. Для діяльності Болгарської православної церкви (БПЦ) характерний парадокс: у часи турецького панування вона виконувала етноконсолідуючу, етнозахисну і етніонівелюючу функції, оскільки зберігала історичну пам'ять, етнічну самосвідомість, культ болгарських святих, але під загрозою ісламізації прагнула подолати етнорелігійну й утвердити загальноправославну свідомість¹⁰. Це певною мірою загальмувало формування єдиного церковного центру в Болгарії, який би безумовно підтримував національно-визвольну боротьбу.

Через засилля грецького духовенства першою формою болгарського національного руху стала боротьба за самостійну болгарську церкву, що послабило етноконсолідуючу роль православ'я в країні. Тож боротьба болгар з греками-фанаріотами за церковну рівність справедливо розцінюється як церковний за формою, але національний, а згодом політичний за змістом рух, в якому виявився примаг національних інтересів над конфесійними¹¹.

Специфіка історії Балкан формувала гостроту конфесійної свідомості й її зв'язок з політичними, соціальними і культурними потребами, які виникали перед слов'янами в епоху Національного відродження, зокрема створення національної церкви. Тут неоцінний вклад належить Кирило-Мефодіївським товариствам, що об'єднували слов'ян-християн на національно-мовній основі.

Починаючи з XIX ст., політичні сили Заходу прагнули покатоличити БПЦ, а болгарські політики використовували питання про прийняття церковної унії з Ватиканом як розмінну карту в політичній грі.

Активну діяльність у країні розгорнули католицькі місіонери, які створювали общини болгар-католиків. Після османського ярма тут залишилися общини мусульман та болгар-мусульман (помаків). Тож у Болгарії йшов паралельний розвиток трьох етно-релігійних спільнот (православні, католики-павликіани, мусульмани), що загрожувало появою субетносів, але в XIX ст. національна визвольна ідея консолідувала всіх болгар¹². Певна річ, що більшість чинників історії Болгарії відображені в міфічній творчості народу і впродовж кількох століть, передаючись від покоління до покоління, продовжують відігравати значну роль у вихованні патріотичних настроїв і самосвідомості болгарського населення.

До фундаментальних міфів XX ст. належать міфи т.зв. громадянської релігії, міфи, які освячують і підтримують сучасне правління; тематичні міфи, які розкривають проблеми сучасності, інституційні міфи, які підтримують політичні інститути навіть тоді, коли люди, що їх представляють, непопулярні.

Так, звертаючись до витоків болгарської політичної культури, слід пам'ятати, що вона формувалася під сильним впливом зовнішніх, геополітичних факторів. Практично з початку Міжсоюзницької війни 1913 р. і до краху фашистського режиму 9 вересня 1944 р. це – німецький вплив, який двічі доводив Болгарію до національної катастрофи. Після нього домінував радянський вплив. Втілення «загальних закономірностей переходу від капіталізму до соціалізму» дало Болгарії авторитарний режим сталінського типу. Крах цієї системи, що відбувся у ході «оксамитової» революції 1989 р., викликав чергову переоцінку цінностей. Почалася «ліквідація» білих плям новітньої історії, відродження і популяризація «забутих» ідейно-політичних течій і платформ, нове осмислення діяльності лідерів періоду соціалізму і найперше рухнув міф про Г. Дімітрова. Перший Президент Республіки Болгарія Ж. Желев заявив, що «Дімітров був штучно висунутий як національний герой. Він був швидше всього партійним героєм однієї партії, одного руху. Думаю, що як звичайно буває в історії, все буде переоцінено. З крахом комунізму відбудеться основна переоцінка особистості Дімітрова»¹³.

Варто наголосити, що інститут президентства показовий у цьому плані. Кажуть, що президенти гуляють у міфічному взутті, а живуть у мавзолеях. Цей інститут тримається на міфі про президента, який, у свою чергу, ґрунтується на потребі людей вірити в те, що президент може врятувати країну, створити диво. Пересічний громадянин вірить чи хоче вірити, що президенти контролюють події. Це архаїчна віра в магічну силу короля, який може звертатися до надприродних сил, щоб підкорити собі реалії. Так же, як у традиційному суспільстві, є потреба звинувачувати президента в тому, що на-

стали важкі часи й щось не спрацьовує. В умовах прояву внутрішніх і міжнародних проблем, президенту визначена роль об'єкта масових трансферів, зручного об'єкта для зняття провини з себе і перекладання її на іншого. Водночас кожний президент створює свій міф. Як змальовує президента масова свідомість? Це символ нації, що важко працює (навіть у відпустці), завжди повинен виглядати рішучим, суворим і досвідченим. Кожний президент за час президентства обов'язково має на своєму шляху певну ключову подію, певне ідентифікаційне досягнення, яке обов'язково потрапляє в його міфічне визначення (міф Кеннеді – Карибська криза, міф Джонсона – війна у В'єтнамі, міф Ніксона – Уотергейт, міф Клінтона – М. Левінськи, міф Кравчука – перший Президент незалежної України, що розвалив СРСР, міф Желева – дисидент, який став Президентом Болгарії).

Другий тип міфів – це міфи з умовною назвою «ми і вони», які диференціюють соціальні та політичні групи. Зазвичай їх застосовують під час виборчих кампаній, щоб відокремити «своїх» від «чужих» – «нас» від «них», пов'язати всі «наші успіхи» з позитивами, а всі негативні моменти з «їх тріумфом». Як правило, пропагується, що в разі «їх» перемоги злочинність посилиться, зросте інфляція, авторитет держави впаде, проблеми не вирішать; а от коли переможемо «ми» – злочинність буде під контролем, гроші збережемо, авторитет держави на міжнародній арені зросте, як і кількість робочих місць.

Подібне спостерігається в передвиборчих програмах двох основних опозиційних політичних сил Болгарії – демократів і соціалістів. Групи, політичні рухи, партії, інститути управління посилюють розвиток таких міфів, прагнучи посилити ступінь довіри, підтримки населення і цим продовжити термін свого панування. Міф про демократію і вільний ринок знижує рівень складності системи правління та економіки до простих абстрактних понять, дає можливість виборцю зрозуміти, що управління державою – форма демократії, а еко-номіка країни – різновид вільного підприємництва. Тож міфи легітимізують інститути управління й економіки і водночас визначають, що бажане, добре, а що небажане. Тому в Болгарії поняття комунізму та соціалізму сприймаються критично, а міфи санкціонують та посилюють соціетарні цінності.

Зустрічаючись із закликами посткомуністичної демократії, які часто опираються на старі політичні міфи – бачимо, що у Болгарії є корисне минуле.

Так, після 1878 р., коли країна звільнилася від османського ярма, тут поетапно здійснювалося царське, військове, а потім комуністичне правління, яке повністю відкидало демократичні інституції як анархічні чи буржуазні. І нині боротьба за демократію – одна з центральних, хворобливих тем сучасної історії. Багато болгарських політичних діячів

стимулювали демократичні цінності і знаходили відгук у важкому становищі народу в минулому. Впродовж XIX ст. багато болгар, які намагалися розбудити національну свідомість, сподівалися і прагнули створити державу – демократичну і незалежну водночас. В. Левські, «апостол» національного розвитку, сподівався, що Болгарія стане «святою і чистою республікою». Вірші Х. Ботева, поета-лауреата, борця за національну незалежність викликали сильні почуття до радикальних соціальних і політичних ідеалів. У 1879 р. на конвенції у Велико Тирново, створюючи Болгарську державу, дипломати, попри сильний опір сил, які вважали, що новий уряд має бути монархією, все ж прийняли Конституцію з ліберальними ідеями. Вона гарантувала однопалатні Законодавчі збори, що обиралися на основі загального чоловічого виборчого права, суворих обмежень монархії і деякій кількості громадянських прав¹⁴. У 1991 р. болгарі прийняли нову Конституцію, в ній – світовий досвід ліберальної демократії країн Європи й Америки, вітчизняні традиції, Тирновська Конституція 1879 р., яка в міфах і пам'яті народу є прикладом розвитку демократії¹⁵.

У Болгарії відчутна диференційована уява про «свої» і «чужі» спільноти, яка психологічно і культурологічно формувалася ще на ранніх стадіях розвитку людства і зберігається в сучасний період. В індивідуальному плані необхідність ідентифікації особи з будь-якою спільнотою зароджується через її відчуття окремоти і потребу власного співставлення й існування з іншими. Почуття, що розвивається у дітей в процесі соціалізації, усвідомлюється нею вже в 5-8 років і формує розуміння етнічної належності та відмінності¹⁶. У культурологічному плані таке розуміння формується подібним чином.

Міфологічне мислення сприймає світ через систему бінарної опозиції, в якій основним є протиставлення між «своєю» спільнотою і «чужою». Опозиція – «свій» і «чужий» зберігає актуальність у міфах, переказах, піснях, казках, прислів'ях, тобто фольклорній ідеології, моделюючи специфічні компоненти культури. Важливо, що при фольклорному розумінні «свого» йде ототожнення його з локальною спільнотою, яка виступає основною одиницею існування, збереження і передачі успадкованої фольклорної культури. Цей принцип ідентифікації і диференціації відсилає до категорії «чужий» не лише представників інших етнічних груп, але і інших сіл чи регіонів. Описуючи «своїх», як правило, вживають категорії – сім'я, рід, село, етнорегіональна група, віра, етнічність. А «чужі», навіть коли мова йде про переселенців з іншого регіону Болгарії чи про жителів сусіднього села, уявляються через основні етноінтеграційні і етнодиференційні ознаки. Відомі численні анекдоти про «смішні» говірки, одяг, поведінку, культурні традиції (пісні, музику, танці тощо), характерні особ-

ливості жителів іншого села і регіону, які належать до іншої етнічної групи. Для входження в сільську спільноту дівчина, що вийшла заміж в інше село, повинна одягатися за звичаями цього села, засвоїти місцевий діалект, звичаї, традиції. Переселенці з інших місць відрізняються від місцевих і тоді, коли вони досить довго живуть на новому місці (одягом, говіркою, звичаями, традиціями, організацією окремих забав, не схвалюють змішаних шлюбів тощо)¹⁷. Зазвичай, коли з плином часу всі вказані відмінності зникають, люди все ж продовжують називати одні одних іменами, які вказують на їх відмінність – капанці, балканджії, добруджанці, македонці та ін. Одна група представляє іншу як «другу (чужу) віру». Прикладів таких відносин є безліч у різноманітних сферах повсякденної поведінки і складається враження, що тип «чужі» групи поставлений в один ряд з етнічно «чужими»¹⁸.

Так, різну етнічну «картину» двох сіл північно-східної Болгарії бачать дослідник і місцеве населення. З точки зору дослідника, етнічне населення села складається з болгар, турків і циган. Другий рівень поділу – релігійні вірування і міграція. Місцеві жителі бачать цю картину значно розмаїтіше, вказуючи, що у містечку Завет живуть болгарі, «протестанти» (євангелісти і адвентисти), урцої (переселенці з Добруджі), турки, аліани, «турецькі» цигани, «болгарські» цигани. У селі Подайва живуть турки, болгарі-македонці і добруджанці, помаки, кирджалії (в минулому турецькі розбійники, серед яких були вихідці з корпусу яничар, що переселилися з південно-східної Болгарії), аліани-кизилбаші, усталари-абдали, «турецькі» і «болгарські» цигани¹⁹. Ця строкатість строго ієрархізована – в селі кожна етноконфесійна група має певне місце, ціннісно визначена, що відображає і етнічний образ («зовнішній» і «внутрішній»). На верхівці такої структури є групи більшості – болгарські православні християни (більшість населення в масштабі держави) і турки суніти (в певному селі регіону переважають у складі населення). В основі структури – цигани, незалежно чи вони «турецькі», чи «болгарські».

Свідоме/несвідоме сприйняття такої ієрархії (базованої на стереотипних уявленнях і на свій лад трансформованих у стереотипи) певним чином впливає на спосіб, за яким різні групи сприймають себе та інших і, особливо, за яким виражають свої погляди перед сторонньою, неупередженою людиною²⁰. Етнічні стереотипи – це відносно стійкі, але схематизовані уявлення про фізичні, розумові, моральні й інші якості, властиві представникам різних етнічних спільнот. Змістовно стереотипи відображають певну тенденцію до сприйняття індивідом етносоціальних об'єктів максимально однорідними і несуперечливими. Етнічні стереотипи відображають минулий чи сучасний, позитивний чи негативний досвід взаємовідносин різних народів, чи їх

представників у різних сферах діяльності (торгівлі, сільському господарстві, міграційних процесах). Функціонування етнічних стереотипів як явища, що є характерним для сфери буденної свідомості, пояснюється необхідністю упорядкувати, класифікувати й інтерпретувати навколишню дійсність²¹.

У вираженні думок зовнішньо найвідкритішими, «категоричними», «відвертими», «об'єктивними» є болгарські православні християни. Помітно, що крім особливостей «національного характеру» і належності до категорично домінуючої і керуючої етнічної більшості в країні, вони зважають на суттєві особистісні риси людини як носія цих особливостей. Досить обережні, делікатні і стримані в оцінці інших (особливо болгар) турецькі суніти. Між представниками цих груп є багато відмінностей. Це вписується в уявлення болгар про своїх сусідів, як про таких, що є потайними, закритими, і в цьому зв'язку навіть підступними. Прикрите заперечення всього болгарського є співзвучним з іншими характерними звичками турків. Так, якщо вони дають на щось згоду, то повторюють її через трикратне підтвердження, але потім можуть відмовитися від сказаного і це виразиться через однозначне заперечення – «так»²². До цього слід додати і вплив політичних дій спрямованих проти турків у Болгарії, особливо т.зв. «процес відродження».

Порівняно найбільш стриманими є помаки (болгари-мусульмани, що живуть у Родопах). Вони воліють за краще говорити в основному позитивно й особливо про себе, але в їх розповідях завжди відчутний «натяк» на позитивну оцінку їх іншими. Своєрідний спосіб вираження думок у помаків, очевидно, викликаний невстановленою їх ідентичністю. Саме тому, що вони схильні змінювати свою етнічну ідентичність, використовують назву «помаки» як нейтральну, всупереч зневажливому змісту, який часто в неї вкладають. «Помаки» (помічені) – насильно потуречене населення, яке змінило віру, але зберегло мову. Вживання назви «болгаро-мохамедани» не підходить, адже деякі з них вважають за краще самовизначатися як «турки». Часто етнічну належність замінюють релігійною, тобто «не болгари, не турки, а мусульмани»²³.

Від способу, яким самовизначається чи описує себе етнічно певна група населення, залежить наскільки позитивну чи негативну реакцію вона викличе в інших. Невстановлена етнічність в усталахів, у стереотипах яких домінує їх зв'язок з турками. Почуття малоцінності часто відсутні серед груп з «нерішучою» чи «неясною» етнічністю. Типовим прикладом цього є цигани, які незалежно від того, що всі інші групи одноставно відносять їх до категорії «найнижчих» – самі виражають добре групове самопочуття²⁴.

Отже, локальні параметри, в яких осмислюється етнічність у фольклорній ідеології, двоступеневі. З одного боку, всі, хто не сприймається як «свій» у

сільській спільноті, є етнічно «чужим». З іншого боку, може виявитися, як це видно в описаних селах, що «своя» сільська спільнота охоплює й етнічно «чужі» елементи. На рівні самовизначення «своя» спільнота згуртовує дії тотожних індивідів (мовно, етнічно, релігійно, обрядово тощо). На рівні повсякденної поведінки село – єдиний організм, з своїм ритмом життя; контакти між людьми з різних груп природні і вільні (за винятком ритуальної поведінкової сфери).

Такі характеристики поділу на «своїх» і «чужих» можна «перевірити» при нових співставленнях з іншими селами, регіонами чи й державами²⁵. Хоч і «чужі» принципово для болгарських селян турки – це «наші турки», на відміну від тих, що живуть в інших регіонах Болгарії чи Туреччині. «Наші турки» кращі від інших», – кажуть вони. З ними болгар пов'язують спільні добро й горе, численні випадки взаємодопомоги і добрі сусідські відносини. Є стандартні фрази типу: «Я від тих турків поганого не бачив/ла», «Я маю багато приятелів серед них», «Ці (місцеві турки) дуже мені подобаються»²⁶. Навіть міжетнічна напруга, що виникла у часи «процесу відродження» і згодом «велика екскурсія», коли 320 тис. турків покинули Болгарію і втекли до Туреччини, не зіпсували добрі взаємини в межах села. Протистояння, що мало місце у відносинах між двома державами, не накладалося на місцевих болгар і турків – винними були люди, що не належали до їх села²⁷. Позитивно представлені «наші турки» і в тому, що стосується минулого. Популярні спогади-міфи про випадок періоду турецького ярма, коли болгарську дівчину спас від смерті турок, приятель її батька (згодом при звільненні батько також заступився за сім'ю того турка). Інший міф розповідає про допомогу, яку надав місцевий турок сім'ї македонського комітаджії (борець за визволення Болгарії від турків), переодягнувши її в турецький одяг, вивіз із Болгарії²⁸. Місцеві турки теж поділяють цю прив'язаність до села. Цікаво, як старше покоління відмежовується від турків у Туреччині. Вони описують їх мовні особливості, одяг, звичаї і т.д. за способами, якими визначають всякий інший «чужий» етнос, включаючи і негативні характеристики: ті бідні, відсталі, просторікувати, пригноблюють жінок, хоч і ревності в релігії. Подібні думки не поділяє молодь, яка активно подорожує до Туреччини, займаючись бізнесом. Факт масової втечі мусульман з Болгарії до Туреччини у 1989 р., а згодом повернення впродовж року 154 937 емігрантів (майже 42%) у Болгарію – підтверджує слова старших респондентів-турків про чужину, неналежність їх до іншої країни²⁹.

Висновки. Описані способи міфологізації, сприйняття етнічності властиві швидше селам і малим містечкам, але відмінні від їх визначення у великих містах. Сільські общини Болгарії і нині, всупереч сучасним суспільно-політичним та куль-

турним процесам – спільноти традиційного типу, де фольклорна культура й ідеологія дуже актуальні. Звичайно, політична самосвідомість безпосередньо зумовлена політичним буттям, однак на неї впливають і соціально-економічні, національні та культурні фактори. Важко переоцінити і той вплив, який справляють на політичну свідомість суспільства і самосвідомість його членів структурні, якісні зміни внутрішньої політики та міжнародних відносин. Тож феномен політичного міфу, який виник з особливостей людської свідомості і психіки, зумовлений обставинами суспільного буття, постійно еволюціонує, набирає в наш час специфічних рис: парадоксальне поєднання наукової свідомості й містики, міфологізації політичних цінностей тощо. Модернізуючись, політична міфологія породжує нові міфи: плюралізм як панацея від усіх соціальних хвороб, демократизм як універсальний принцип організації політичного життя сучасної держави. Соціальний і антропологічний феномен – політичний міф тісно зв'язаний з людською природою, тому думка про те, що його можна позбутися остаточно, є утопічною. Критика політичних міфів, їх спростування повсякчас супроводжується утворенням нових міфів, нових зразків міфологічної свідомості і тісно переплітаються з процесами державотворення на всіх етапах розвитку Болгарії.

¹ Елчинова М.Б. Моделиране на етничния образ в ситуация на преход / М.Б. Елчинова // Преходът в България през погледа на социалните науки. – София : АИ „Проф.Марин Дринов”, 1997. – С.161-173; Тэрнер Дж.С. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.С. Тэрнер, П.Дж. Оукс, С.А. Хэслем, В. Дэвид // Иностранная психология. – 1994. – № 2. – С. 8-17.

² Фолклорът в Ивайловградско // Български фолклор. – 1993. – № 1. – С. 13-14.

³ Стойнев А. Българските славяни. Митология и религия. Второ издание / Анани Стойнев. – София: Народна просвета, 2008. – С.14.

⁴ Българска цитология. Енциклопедичен речник / съст. Анани Стойнев. – София: 7М, 1994. – С. 263.

⁵ Там само. – С. 264.

⁶ Панайотов В. Библиотека на цар Симеон I: Теоретичен аспект / Бог и цар в българската история / В. Панайотов. – Шумен, 1996. – С. 226-227.

⁷ Чилингиров А. Цар Симеоновият Съборник. Изследвания I. Второ допълнено издание / Асен Чилингиров. – София: ИК „Виделина”, 2011. – С. 24-25.

⁸ Словарь книжников и книжности. – Вып. 1. – XI – первая половина XIV вв. / Ред. Д. Лихачев. – Ленинград: Наука, 1987. – С. 187-190.

⁹ Роль религии в формировании южнославянских наций / Отв. ред. И.В. Чуркина. – М.: Эдиторел УРСС, 1999. – С. 8.

¹⁰ Там само. – С. 200.

¹¹ Панайотов В. Библиотека на цар Симеон I: Теоретичен аспект... – С. 210.

¹² Роль религии в формировании южнославянских наций... – С. 232.

¹³ Български конституции и конституционни проекти: [Сборник] / Състав. Веселин Методиев, Лъчезар Стоянов. – 2 перераб. и доп. изд. – София : ИК „Д-р Петър Берон”, 2003. – С. 405.

¹⁴ Там само. – С. 20-36.

¹⁵ Светлорусова Л.М. Власть Президента и Парламента в Болгарии / Л.М. Светлорусова // Восточноевропейские страны. 90-е годы. Вып. 3. – М., 1993. – С. 101.

¹⁶ Us and Them: The Psychology of Ethnonationalism: Formulated by the Committee on International Relations / Group for the Advancement of Psychiatry; A Bell & Howell Company ; Group for the Advancement of Psychiatry; A Bell & Howell Company. – New York : Brunner / Mazel Publishers, 1987. – P. 237.

¹⁷ Тэрнер Дж.С. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.С. Тэрнер, П.Дж. Оукс, С.А. Хэслем, В. Дэвид // Иностранная психология. – 1994. – № 2. – С. 10-11.

¹⁸ Ваклинов С. Формиране на старобългарската култура. VI-XI век / Станчо Ваклинов. – София : Изд-во наука и изкуство, 1977. – С.129.

¹⁹ Фолклорът в Ивайловградско // Български фолклор. – 1993. – № 1. – С. 162.

²⁰ Тэрнер Дж.С. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа / Дж.С. Тэрнер, П.Дж. Оукс, С.А. Хэслем, В. Дэвид // Иностранная психология. – 1994. – № 2. – С. 10.

²¹ Дробижева Л.М. Национализм, этническое самосознание и конфликты в трансформирующемся обществе: Основные подходы к изучению // Национальное самосознание и национализм в Российской Федерации начала 90-х годов / Л.М. Дробижева. – М., 1994. – С. 47.

²² Елчинова М.Б. Моделиране на етничния образ в ситуация на приход... – С. 163.

²³ Гарнизов В. Дискурс и самоличност / В. Гарнизов // Български фолклор. – 1993. – № 3. – С. 80.

²⁴ Там само. – С. 84.

²⁵ Елчинова М.Б. Моделиране на етничния образ в ситуация на приход... – С. 164.

²⁶ Антропология на фолклора // Български фолклор. – 1994. – № 3. – С. 15.

²⁷ Там само. – С. 18.

²⁸ Nimmo D., Combc J. Subliminal politic / D. Nimmo, J. Combc. – New Jersey: Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1993. – P. 93.

²⁹ Елчинова М.Б. Моделиране на етничния образ в ситуация на приход... – С. 163.